

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Dönem 5 Öğrencilerinin Adli Otopsi Öncesi ve Sonrası Organ Bağışı Hakkındaki Görüşleri

Manisa Celal Bayar University Faculty of Medicine 5th Grade Students' Opinions On Organ Donation Before And After Forensic Autopsy

Gökmen KARABAĞ¹, Ufuk AKIN², Faruk AYDIN³, Elçin GÜNDOĞDU AKTÜRK⁴, Yusuf AYDIN⁵, Mehmet Sunay YAVUZ⁶

¹ Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı, Manisa, Türkiye

² Bandırma Onyedli Eylül Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı, Balıkesir, Türkiye

³ Sivas Numune Hastanesi Adli Tıp Kliniği, Sivas, Türkiye

⁴ Serbest Çalışıyor

⁵ Başakşehir Çam ve Sakura Şehir Hastanesi Adli Tıp Kliniği, İstanbul, Türkiye

⁶ Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı Manisa, Türkiye

Yazışma Adresi / Correspondence:

Ufuk AKIN

Geliş Tarihi / Received : 24.06.2023 Kabul Tarihi / Accepted: 31.07.2023

¹ Gökmen KARABAĞ <https://orcid.org/0000-0002-8069-3462> gkmnkrbg@gmail.com

² Ufuk AKIN <https://orcid.org/0000-0003-1525-0494> ufukakin@bandirma.edu.tr

³ Faruk AYDIN <https://orcid.org/0000-0002-2602-6407> dr.aydinfaruk@gmail.com

⁴ Elçin GÜNDOĞDU AKTÜRK <https://orcid.org/0000-0002-9322-5668> elcinspy@gmail.com

⁵ Yusuf AYDIN <https://orcid.org/0000-0003-1899-8422> aydinzyusuf@gmail.com

⁶ Mehmet Sunay YAVUZ <https://orcid.org/0000-0002-1131-596X> sunayyavuz@yahoo.com

Hippocrates Medical Journal / Hippocrates Med J 2023, 3(2):54-61 DOI: 10.58961/hmj.1314140

Abstract

Aim It is aimed to investigate the change in the perspectives of physicians who are primarily involved in the process from the diagnosis of brain death to the transplant surgery and all processes after it and who should be a pioneer in organ donation, on organ transplantation after autopsy training.

Materials and Methods A questionnaire of attitudes towards organ donation was applied to the students of the 5th grade schooler at Manisa Celal Bayar University Faculty of Medicine before and after autopsy training in forensic medicine internship and the changes in their views were investigated.

Results 50 students participated in our study and their average age was found to be 23.15. It was observed that organ transplantation was generally supported and thought to be important, female students showed a more positive approach to organ donation than male students, and as expected there was a significant increase in positive attitudes towards organ donation after forensic autopsy training.

Conclusion The abstention about transplantation from cadaver causes organ donation to remain below the desired level in our country. It has caused positive changes in students' perspectives on organ donation due to the chance to observe the changes in the postmortem organs during the autopsy training. In order to increase the number of organ donations, this important issue should be kept on the agenda by social campaigns and inform.

Keywords Organ transplantation, autopsy, medical school students

Özet

Amaç Organ naklinde; beyin ölümü tanısı aşamasından nakil ameliyatı ve sonrası tüm süreçlerde olaya primer müdahil olan ve organ bağışı konusunda topluma ön ayak olması gereken hekimlerin otopsi eğitimi sonrası bu konuya bakış açılarındaki değişimin araştırılması amaçlanmıştır.

Gereç ve Yöntemler Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde eğitim gören dönem 5 öğrencilerine adli tıp stajı içerisinde otopsi eğitimi öncesinde ve sonrasında organ bağışına karşı tutumlar ölçüğü anketi uygulanmış ve görüşlerinde meydana gelen değişiklikler araştırılmıştır.

Bulgular Çalışmamıza 250 öğrenci katılmış olup, yaş ortalamalarının 23.15 bulunduğu, organ naklinin genel itibariyle desteklediği, önemli olduğunun düşünüldüğü, kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre organ bağışına daha pozitif bir yaklaşım gösterdikleri, öğrencilerde beklenildiği gibi adli otopsi eğitiminden sonra organ bağışına karşı olumlu tutumlarda anlamlı artış olduğu görülmüştür.

Sonuç Kadavradan nakil konusunda yaşanan çekimserlik hali ülkemizde organ bağışının istenilen düzeyin altında kalmasına neden olmaktadır. Otopsi eğitimi süresince postmortem organlarda meydana gelen değişiklikleri ilk elden gözlemleme şanslarının bulunması öğrencilerin organ bağışında olumlu değişikliğe neden olmuştur. Organ bağışı sayısını arttırmak için sosyal kampanyalar ve bilgilendirmeler yapılarak bu önemli konu gündemde tutulmalıdır.

Anahtar Kelimeler

Organ nakli, otopsi, tıp fakültesi öğrencileri

GİRİŞ

Organ nakli, hastalıklar ya da travma nedeniyle işlevini yerine getirmeyen organların yerine canlıdan ya da ölüden alınan organların konulması işlemidir(1-3).

Günümüzde pek çok organ ve dokunun nakli gerçekleştirilebilmektedir (2,4). Bireylerin özgür iradesi ile yaşamını tehlikeye sokmayacak şekilde ya da tıbben yaşamı sona erdikten sonra, organ ve dokularının hasta insanlar için kullanımına izin vermesi ve bu durumu belgelendirmesi organ-doku bağış olarak adlandırılmaktadır (5,6). Ayrıca bireyin ölümünde aksi yönde kararı yoksa birinci derece akrabalarının kararıyla da organ-doku bağış yapılabilir (2).

Organ nakli, kronik organ yetmezliği gibi hastalıklarda, alınan sağlam doku veya organın nakledilmesiyle bu hastalıklardan muzdarip kişilere bir tedavi imkanı sunmaktadır (7). Hastalar için yaşam kalitesinde artış ve hastalısız bir ömür umudu taşımaktadır (8). Bu tedavi yönteminin, hemodiyaliz gibi kronik hastalıklarla mücadele yöntemlerinden daha ucuza mal olması, tedavi sürecindeki hastalar üzerindeki ekonomik yükü azaltmakta ve bu açıdan da hastalar için daha çok avantajlı olduğu görülmektedir (9). Organ nakli konusunda gerçekleşen gelişmelere rağmen, nakil için organ bulmak, bağışlardaki sayı azlığı nedeniyle hala en önemli sorun olarak karşımıza çıkmaktadır (10). Ülkemizdeki bağış düzeyi istenen miktarda değildir (11). Organ nakli bekleyen hasta sayısındaki artışa karşılık yapılan bağış sayısındaki artış görece olarak düşük kalmaktadır (2,12). Sağlık Bakanlığı verilerine göre 2020 yılında 3 bin 852 kişiye organ nakli yapılmışken, 23 bin 878 hasta organ naklini beklemektedir (13).

Birey hayatta iken, ondan organ alınması her ne kadar güvenli bir işlem olsa da, invaziv bir uygulama olması nedeniyle canlı verici için her zaman belirli bir düzeyde risk taşımaktadır (14). Bu nedenle organ bağış için en ideal verici, iyileşme olanağı bulunmayan beyin hasarı olan ve organlarında herhangi bir patoloji mevcut olmayan bireydir (12). Ayrıca kalp, akciğer, pankreas, ince bağırsak ve kornea nakli yaşayan bireyden sağlanamayacağı için sadece kadavra üzerinden gerçekleştirilebilmektedir (14). Ancak ülkemizde kadavradan organ nakli sayısı da istenilen seviyede değildir (15). Organ bağışındaki sayı azlığı sorunuyla mücadele için öncelikle bu alanda çalışan sağlık personellerinin konuya bakışı ve yaklaşımı ele alınmalıdır (11). Özellikle kadavradan organ bağışlarında, eğitilmiş ve bu konu üzerine eğilen sağlık personellerinin varlığı önemlidir (16). Bu hususlara baktığımızda organ bağışının istenilen düzeye gelmesi için,

toplumun bilgilendirilmesi gerektiği, bu bilgilendirmede görevinde de en büyük payın sağlık personellerinde olduğu görülmektedir (17).

Literatürde organ nakli ve organ bağışına yönelik bilgi ve tutumları inceleyen birçok çalışma mevcuttur (1,2,5,10,11,16,17,18,19). Çalışmamızda ise; organ nakli ve bağış konusunda görev alabilecek bir konumda bulunan geleceğin hekimlerine yönelik bir anket çalışması yapılmıştır. Ölüm sonrası doku ve organların doğrudan görüldüğü, postmortem sürecin sonunda doku ve organlardaki değişikliklerin gözlemlendiği otopsi eğitiminin tıp fakültesi öğrencilerinin organ bağış konusundaki düşüncelerine etkisi araştırılmıştır.

GEREÇ ve YÖNTEMLER

Çalışmamız kesitsel ve tanımlayıcı bir anket çalışması olarak planlanmış olup, Manisa Celal Bayar Üniversitesi Tıp Fakültesi'nde 2019-2020 öğretim yılında eğitim gören dönem 5 öğrencileri, Adli Tıp stajı esnasında bu çalışmaya gönüllülük esasına göre alınmışlardır. Yaşanan COVID-19 pandemi süreci nedeni ile çalışmanın süresi uzatılmış, 2021-2022 öğretim yılında da eğitim gören dönem 5 öğrencileri gönüllülük esasına göre çalışmaya dahil edilmiştir. Adli Tıp stajının ilk günü gönüllü öğrencilere, yazılı bilgilendirilmiş gönüllü olur formu imzalatılarak demografik veri anketi ve organ nakli ile ilgili görüşlerini ölçmek için Demir ve ark.nın hazırladığı (20), 21 sorudan oluşan Organ Bağışına Karşı Tutumlar Ölçeği anketi pretest olarak uygulanmış, adli otopsi sonrasında da organ nakli ile ilgili görüşlerini ölçmek için veri anketi tekrar posttest olarak uygulanmıştır. Veri anketinde "1-Kesinlikle Katılmıyorum", "7-Kesinlikle Katılıyorum" şeklinde yedili likert ölçek kullanılmıştır. Veriler IBM SPSS versiyon 22 programı kullanılarak değerlendirilmiştir. Veri analizinde; yüzde, oran ve frekans analizi yapılmış olup veriler tablo ve grafikler halinde sunulmuştur.

BULGULAR

Araştırmaya katılan 250 gönüllünün 125'i kadın, 125'i erkektir. Katılımcıların yaş ortalamaları 23.15'tir (K=22.99, E=23.31).

Katılımcıların %32.0'sinin ailesinde sağlık personeli olup (n=80), bunların %18.4'ünü anne veya baba (veya ikisi aynı anda) (n=46), %12.8'i kardeş (n=18), geri kalan %2.4'ünü ise diğer akrabalar (dayı, teyze ve kuzen) (n=6) oluşturmaktadır. Katılımcıların %7.2'sinin (n=18) sürekli ilaç kullanmayı

gerektiren kronik bir rahatsızlığı bulunmaktadır. Ayrıca katılımcıların %50'sinin (n=125) ailesinde kronik bir hastalığı olan bir birey-bireyler bulunmakta olup; bunların % 98.8'ini (n=114) anne, baba, kardeş gibi birinci derece yakınlar oluştururken %1.2'sini (n=3) anneanne, babaanne ve dede oluşturmaktadır.

Katılımcıların %2.4'ü (n=6) organ nakli bekleyen arkadaş ile akrabaları olduğunu belirtmiştir. Katılımcıların %4'ü ise (n=10) organ nakli yapılan arkadaş, dayı, dede, teyze, kuzen ve başka akrabaları olduğunu belirtmiştir.

Adli otopsi eğitimi alan 250 öğrencinin ders öncesi ve sonrası organ bağışına ilişkin tutumlarının farklılaşp farklılaşmadığını değerlendirmek için bağımlı grup t-test analizi yapılmıştır. Öğrencilerin adli otopsi eğitiminden önce ($Ort.=5.85$) organ bağışına karşı tutumları adli otopsi eğitiminden sonra ($Ort.=5.96$) anlamlı olarak farklılaşmıştır [$t(249)= -3.37, p < .01$]. Sonuçlarımıza göre adli otopsi eğitiminden hemen sonra öğrencilerin organ bağışına karşı olumlu tutumlarında anlamlı artış olmuştur.

Organ Bağışına Karşı Tutumlar Ölçeği'nin her bir maddesi için, adli otopsi eğitimi öncesi ve sonrası verilen yanıtlar açısından tüm örneklem karşılaştırılmıştır ve dört ifade için anlamlı farklar gözlemlenmiştir. Bunlar, “**İnançlarım organ**

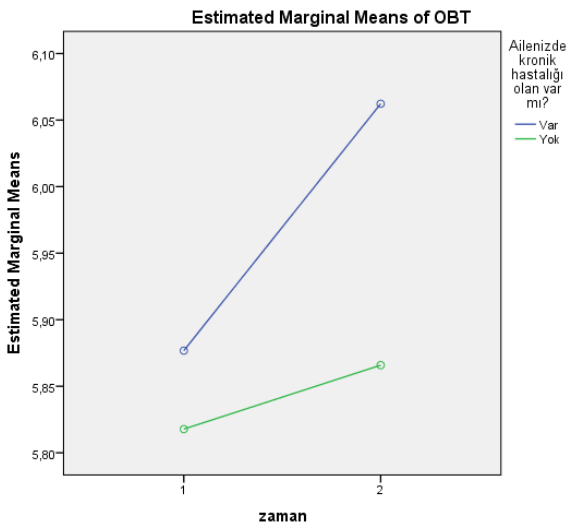
bağışçısı olmama izin verir.” [$t(249)= 2.38, p < .05$], “**Ailem organ bağışçısı olmamı ister.**” [$t(249)= -2.78, p < .01$], “**Genel olarak organ bağışı konusunda bilgi sahibiyim.**” [$t(249)= -3.21, p < .01$] ve “**Organlarımı bağışlamak istersem bunu nasıl yapacağımı biliyorum.**” [$t(249)= -2.98, p < .01$] ifadelerine verilen yanıtların ortalamaları anlamlı olarak farklılaşmış, tutumlar ders sonrası daha olumlu bulunmuştur. Katılımcının sürekli ilaç kullanmayı gerektiren kronik hastalığı olup olmaması, ailede sağlık personeli olup olmaması, kendisinde ve ailesinde kronik hastalığı olan aile bireyi olup olmaması, yakınlarında organ bağışı bekleyen olup olmaması ve yakınlarında organ nakli yapılan olup olmaması durumlarında otopsi dersi öncesi ve sonrası organ bağışına karşı tutum skorların ortalamaları ve standart sapmaları hesaplanmış bu değişkenlerden, hangilerinin otopsi dersi öncesi ve sonrası organ bağışına karşı tutum değişimini öngördüğünü belirlemek için regresyon analizi yapılmıştır. Sonuçlara göre, ailede kronik hastalığı olan aile üyelerinin olması durumu, otopsi sonrası değişimi manidar olarak öngören tek değişken olarak bulunmuştur [$\beta(248)= -.13, p < .05$]. Buna göre, ailede kronik rahatsızlığın olması, otopsi dersinden sonra organ bağışına karşı tutumların daha fazla değişimiyle ilişkili bulunmuştur. Regresyon analizinin sonuçları aşağıdaki tabloda verilmiştir (Tablo1).

Tablo1. Ailede kronik rahatsızlığın olmasının tutum ölçeğinin üzerine etkisinin regresyon analizi.

	Unstandardized		Standardized	t	Sig.
	Coefficients		Coefficients		
	β	Std. Error	β		
(Constant)	.90	1,13		1.68	.09
Ailenizde sağlık personeli var mı?	.08	0,14	.04	0.55	.59
Sürekli ilaç kullanmayı gerektiren kronik bir hastalığınız var mı?	-.14	0,25	-.04	-0.54	.59
Ailenizde kronik hastalığı olan var mı?	-.26	0,13	-.13	-2.03	.04*
Organ nakli bekleyen yakınınız var mı?	-.53	0,41	-.08	-1.29	.20
Organ nakli yapılan yakınınız var mı?	-.16	0,32	-.03	-0.49	.62

*İstatistik olarak anlamlı/manidar ilişkileri göstermektedir.

Katılımcıların yarısının ailesinde kendilerinden başka bir aile üyesinin kronik hastalığı bulunmaktadır. Yukarıdaki regresyon analizine dayanarak, katılımcıların bu açıdan otopsi dersi öncesi ve sonrası organ bağışına karşı tutumlarının değişimi çift yönlü ANOVA ile karşılaştırılmıştır. 2 (Ailede Kronik Hasta Var vs. Yok) X 2 (Zaman: Ders Öncesi vs. Sonrası) son faktörde tekrarlı ölçümler içeren karmaşık desen iki faktörlü ANOVA modeli test edilmiştir. Sonuçlara göre, ailesinde kronik hastalığı olanlar ve olmayanlar, otopsi dersi öncesi ve sonrası organ bağışına karşı tutumların değişmesiyle manidar olarak ilişkilidir [$F(1,248) = 3.99, p = .05$]. Aşağıdaki grafikte otopsi dersi öncesi ve sonrası, ailede kronik rahatsızlığı olan yakın olan ve olmayanların göre organ bağışına karşı tutumlarının ortalama skorları gösterilmektedir (Grafik 1).

Grafik 1: Ailesinde Kronik Hastalık Olanlar ve Olmayanların Otopsi Dersi Öncesi ve Sonrası Organ Bağışına Karşı Tutumları Ortalamaları.

Bağımsız grup t-test sonuçlarına göre, Ailesinde kronik hastalığı bulunanlar (Ort.= 5.88) ve bulunmayanlar (Ort.= 5.82) otopsi dersi öncesi organ bağışına karşı tutumlar açısından anlamlı olarak farklılaşmamaktadır [$t(248) = 0.70, p = .49$]. Öte yandan, ailesinde kronik hastalığı bulunanların (Ort.= 6.06) ve bulunmayanlara göre (Ort.= 5.87) otopsi dersi sonrası organ bağışına karşı anlamlı olarak daha olumlu tutumlara sahip olduğu bulunmuştur [$t(248) = 1.98, p < .05$]. Bağımlı grup t-test analizlerine göre ise, ailesinde kronik hastalığı bulunanların otopsi dersi öncesi organ bağışına karşı tutumları (Ort.= 5.88) ders sonrasında (Ort.= 6.06) anlamlı olarak daha olumlu bulunmuş iken [$t(124) = -3.47, p < .01$]; ailesinde kronik rahatsızlığı olmayanların otopsi dersi öncesi organ bağışına karşı tutumları (Ort.= 5.82) ders sonrasında (Ort.= 5.87)

anlamlı olarak farklılaşmamıştır [$t(124) = -1.10, p = .27$]. Verilerden daha detaylı bilgi edinmek amacıyla ailesinde kronik rahatsızlığı bulunan ve bulunmayanlar için otopsi dersi öncesi ve sonrası Organ Bağışına Karşı Tutumlar ölçeğinin 21 madde için ortalamaları, bağımlı grup t-test analizi ile karşılaştırılmıştır ve t-test değerleri, anlamlılık düzeyleri (p) araştırılmıştır. Buna göre, ailesinde kronik rahatsızlığı olan bireylerin ortalamaları 5 ölçek maddesi, olmayanların ise 1 ölçek maddesi özelinde otopsi dersi öncesi ve sonrası anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Ailesinde kronik rahatsızlığı olanların, “Ailem organ bağışçısı olmamı ister.” [$t(124) = -2.94, p < .01$], “Değer verdiğim insanlar organlarımı bağışlamamı onaylar.” [$t(124) = -2.68, p < .01$], “Genel olarak organ bağışı konusunda bilgi sahibiyim.” [$t(124) = -3.95, p < .001$], “Organlarımı bağışlamak istersem bunu nasıl yapacağımı biliyorum.” [$t(124) = -3.09, p < .01$] ve “Yakın gelecekte organlarımı bağışlamayı düşünüyorum.” [$t(124) = -2.16, p < .05$] bu 5 ifadeye verdikleri yanıtlar olumlu yönde değişmiştir. Ailesinde kronik rahatsızlığı olmayanlarda ise “İnançlarım organ bağışçısı olmama izin verir.” [$t(124) = 2.78, p = .01$] ifadelerine verdikleri yanıtların ortalamaları otopsi dersi sonrası istatistiki olarak anlamlı düzeyde farklılaşmıştır.

Organ bağışına karşı tutumların, otopsi dersi öncesi ve sonrası, cinsiyet açısından farklarını değerlendirmek için 2 (Cinsiyet: K vs. E) X 2 (Zaman: Ders Öncesi vs. Sonrası) son faktörde tekrarlı ölçümler içeren karmaşık desen iki faktörlü ANOVA modeli test edilmiştir. Sonuçlara göre, kadın veya erkek olmak otopsi dersi sonrası organ bağışına karşı tutumların değişmesiyle anlamlı olarak ilişkili değildir [$F(1,248) = 0.14, p = .91$]. Her iki grup için organ bağışına ilişkin tutumlar otopsi dersi sonrasında, araştırmada hipoteze edildiği gibi, daha olumlu olma eğilimindedir. Bu dikkate alınarak, kadın ve erkek öğrenciler için ayrı ayrı bağımlı grup t-test analizleri yapılmıştır. Bu analizlerin sonuçlarına göre, kadın öğrencilerin ders öncesi organ bağışına karşı tutumları (Ort.= 6.01), ders sonrasında (Ort.= 6.13) istatistiki olarak anlamlı düzeyde değişmiş [$t(124) = -2.80, p < .01$], daha olumlu bulunmuştur. Erkekler için ders öncesi (Ort.= 5.68) ve sonrası organ bağışına karşı tutumları (Ort.= 5.80) istatistiki olarak anlamlı düzeyde değişmiş [$t(124) = -2.07, p < .05$] daha olumlu bulunmuştur.

Verilerden daha detaylı bilgi edinmek amacıyla kadın ve erkek öğrencilerin otopsi dersi öncesi ve sonrası Organ Bağışına Karşı Tutumlar ölçeğinin 21 madde için ortalamaları, bağımlı grup t-test analizi ile karşılaştırılmış ve t-test değerleri, anlamlılık düzeyleri (p) aşağıdaki tabloda sunulmuştur (Tablo 2).

Tablo 2. Kadın ve erkek öğrencilerin otopsi dersi öncesi ve sonrası Organ Bağışısına Karşı Tutumlar ölçeğinin ortalamaları.

Ölçek Maddeleri	Kadınlar				Erkekler			
	Önce	Sonra	T-Test	p	Önce	Sonra	T-Test	p
6. İnançlarım organ bağışçısı olmama izin verir.	6.69	6.51	2.48	0.015*	6.20	6.04	1.31	0.194
7. Ailem organ bağışçısı olmamı ister.	5.12	5.34	-2.53	0.013*	4.74	4.98	-1.70	0.093
11. Genel olarak organ bağışısı konusunda bilgi sahibiyim.	5.48	5.77	-3.15	0.002*	5.60	5.78	-1.59	0.114
12. Organlarımı bağışlamak istersem bunu nasıl yapacağımı biliyorum.	5.34	5.54	-1.46	0.147	4.92	5.32	-2.74	0.007*
17. Organlarımı bağışlamak istediğimi ailemle çekinmeden konuşabilirim.	6.23	6.20	0.35	0.727	5.81	6.00	-1.98	0.050*

*İstatistiki olarak t-test analizine göre anlamlı/manidar farklılıkları göstermektedir.

Buna göre, kadınlarda 3 ölçek maddesi, erkeklerde ise 2 ölçek maddesi özelinde otopsi dersi öncesi ve sonrası anlamlı farklılıklar gözlenmiştir. Tablo 8’de de görüldüğü gibi, kadınlarda, “İnançlarım organ bağışçısı olmama izin verir.” [$t(124)= 2.48, p < .05$] ifadelerine verdikleri yanıtların ortalamaları ders sonrası istatistiki olarak anlamlı düzeyde olumsuz yönde değişirken, “Ailem organ bağışçısı olmamı ister.” [$t(124)= -2.07, p < .01$] ve “Genel olarak organ bağışısı konusunda bilgi sahibiyim.” [$t(124)= -2.53, p < .05$] ifadelerine verdikleri yanıtlar olumlu yönde değişmiştir. Erkeklerde ise, “Organlarımı bağışlamak istediğimi ailemle çekinmeden konuşabilirim.” [$t(124)= -1.98, p = .05$] ve “Organlarımı bağışlamak istersem bunu nasıl yapacağımı biliyorum.” [$t(124)= -2.74, p < .01$] ifadelerine verdikleri yanıtların ortalamaları otopsi dersi sonrası istatistiki olarak anlamlı düzeyde farklılaştığı ve daha olumlu olduğu bulunmuştur.

TARTIŞMA

Organ nakli, bütün olumlu yanlarına rağmen Türkiye’de organ bağışının yeterli sayıda olmaması nedeniyle istenilen düzeyde değildir (10,21). Bu yetersizliğin meydana gelmesinde, kişilerin inançları, çevresel etkiler ve özellikle bilgi eksikliği etkili olmaktadır (6,10). Organ naklini arttırmanın yolu bu nedenle insanların bilgilendirilmesi ve bilinçlendirilmesinden geçmektedir (2).

Sağlık alanında çalışacak bireyleri yetiştiren eğitim kurumları bilgilendirmenin en iyi yapılabileceği yerlerdir. Organ nakli işlemlerine aktif katılıp, o süreci, hastaları ve prognozlarını birinci elden gözlemleme fırsatı yakalayarak bilgi edinen öğrencilerin bu konudaki tutumlarının olumlu olması beklenmektedir (1). Sağlık yüksekokulu öğrencileriyle yapılan çalışmalarda okuldaki eğitim süresiyle birlikte bilgi düzeyinin arttığı ancak yeterli düzeyde olmadığı görülmüştür (4,11).

Çalışmamızda katılımcılar organ nakli konusunda genel bilgilere sahip olduklarını ve daha fazla bilgi edinmek istediklerini bildirmişlerdir. Literatürde üniversite öğrencileriyle yapılan çeşitli çalışmalarda, katılımcıların bilgi düzeyiyle ilgili değişen sonuçlarla karşılaşılmıştır. Sağlık alanında eğitim veren üniversitelerin öğrencilerinde eğitimlerinin ilerleyen yıllarında organ nakli konusunda bilgilerinin arttığına ve bu bilgi farkına bağlı olarak organ naklinde bulunmayı düşünen öğrenci sayısında artış olduğu görülmektedir (1,5,10,11,17). Süreç hakkındaki bilgisizlik veya eksik bilgi ise kişilerin organ bağışısı konusunda görüşleri olumsuz etkileyebilmektedir (6). Demir ve Kumkale çalışmasında organ bağışısı konusunda düşük eğilimli olan kişilerin bu konudaki bilgilerinin zayıf ve ölüm korkularının yüksek olduğunu tespit etmişlerdir (20). Bu da ülkemizdeki organ bağışısı sayısını arttırmak için toplumun bilgi düzeyini arttırmamız gerektiğini göstermektedir. Öğrencilerin bilgi

kaynakları incelendiğinde karşımıza en sık okulda verilen eğitimler ve medyada yayınlanan gönderiler çıkmaktadır (4,5). Çalışmamızda katılımcılar, organ bağışının önemli olduğunu düşünmekte ve desteklemektedir. Vicdan ve ark.nın Akşehir Sağlık Yüksekokulu Öğrencileri ile yaptıkları çalışmada, katılımcıların %98,8'i organ naklini önemli bulduklarını belirtmiştir (11). Sungur ve ark.nın çalışmasında, Dönem 1 ve Dönem 5 tıp fakültesi öğrencilerinin organ nakli yapılmasının uygun olduğunu düşünme oranları sırasıyla %80,5 ve %93,3 olarak bulunmuşlardır (1). Tıp fakültesi ya da sağlık yüksekokulu öğrencileriyle yapılan çeşitli çalışmalarda organ bağışında bulunduğunu veya bulunabileceğini belirtenlerin oranının %34,0-%68,9 arasında değiştiği gösterilmiştir (1,4,10,11,16,17). Üniversite öğrencileriyle yapılan çeşitli çalışmalarda, organ bağışında bulunmayı istememe nedenleri olarak vücut bütünlüğünün bozulmasını istememe, dini inançlara uygun olmadığını düşünme, tam olarak ölmeden organ ve dokuların alınmasından korkma sıklıkla gösterilmiştir (4,5,11,16). Sağlık alanında çalışacak öğrencilerin bu konunun öneminin farkında olması anlamlıdır. Ancak farkındalığın eyleme dönüştürülmesi daha anlamlıdır. Öğrenciler yüksek oranda organ bağışının önemli olduğunu düşünmekteyken eyleme geçebilenlerin oranı aynı düzeyde değildir. Öğrencilerin organ bağışı konusundaki endişelerini araştıran çalışmalarda da göz önünde tutularak bu engellerin çözülmesi için çalışmalar yapılması gerektiği belirtilmektedir. Kaygıların giderilmesi için hekimler, din adamları, gençlerin rol model aldıkları kişiler tarafından akıldaki soruların yanıtlanacağı medya programları yapılabilir.

Ölmeden organların alınma çekincesi veya beyin ölümü tanısı kalsa bile kalbi hala atan kişinin yakınları tarafından ölü kabul edilmemesi kadavradan organ bağışlarının istenilen düzeyde olmamasının nedenlerinden biri olabileceği belirtilmiştir (8). Çalışmamızda Dönem V öğrencilerine verilen adli otopsi eğitiminde; ölümün tanısı, ölüm sonrası değişiklikler, ölü muayenesi anlatılmakta ve postmortem çıkarılan organların gösterilmesiyle ölüm-beyin ölümü tanısı koyabilecek geleceğin hekim adaylarının kafasında bu konuların netleştirilmesi hedeflenmiştir. Araştırmamızda amaçlandığı gibi adli otopsi eğitiminden sonra öğrencilerin organ bağışına karşı tutumlarında olumlu yönde anlamlı bir artış olduğu

görülmüştür.

Tutum ölçөгimize verilen yanıtlar açısından tüm örneklem karşılaştırıldığında 4 ifade için anlamlı farklılık meydana geldiği gözlemlenmiştir. Buna göre, "Ailem organ bağışçısı olmamı ister.", "Genel olarak organ bağışı konusunda bilgi sahibiyim.", "Organlarımı bağışlamak istersem bunu nasıl yapacağımı biliyorum." ve "Organlarımı bağışlamak istediğimi ailemle çekinmeden konuşabilirim." ifadelerinin anlamlı olarak daha olumlu bulunmasında, verilen eğitim, bu konu üzerine dikkat çekilmesi sonucunda öğrencilerin bu konu hakkında daha fazla araştırma yapması ve aileleriyle doğrudan bu konuyu konuşmaları düşünülebilir.

Katılımcının sürekli ilaç kullanmayı gerektiren kronik hastalığı olup olmaması, ailede sağlık personeli olup olmaması, ailede kronik hastalığı olan aile bireyi olup olmaması, yakınlarında organ bağışı bekleyen olup olmaması ve yakınlarında organ bağışı alan olup olmaması sorgulanmıştır. Ailede kronik hastalığı olan aile üyelerinin olması durumu, otopsi eğitimi sonrası değişimi anlamlı olarak etkileyen tek değişken olarak bulunmuştur. Ailesinde kronik hastalığı olanlar, olmayanlardan daha olumlu tutumlara sahiptir ve verilen eğitim sonrası da bu tutumları daha olumlu olmaktadır. Ailesinde kronik rahatsızlığı olanlarda, "Ailem organ bağışçısı olmamı ister.", "Değer verdiğim insanlar organlarımı bağışlamamı onaylar.", "Genel olarak organ bağışı konusunda bilgi sahibiyim.", "Organlarımı bağışlamak istersem bunu nasıl yapacağımı biliyorum" ve "Yakın gelecekte organlarımı bağışlamayı düşünüyorum." ifadesine verdikleri yanıtlar olumlu yönde değişmiştir. Bu durum, gözlerinin önünde sürekli hastane ihtiyacı bulunan aile bireyinin olmasının katılımcı ve ailesi üzerinde organ bağışına daha açık düşünceli olmasına yol açtığı şeklinde yorumlanabilir.

Çalışmamızda kadın veya erkek olmak adli otopsi eğitimi sonrası organ bağışına karşı tutumların değişmesiyle ilişkili bulunmamış ancak kadın öğrencilerin organ bağışına karşı tutumları eğitim öncesinde ve sonrasında erkeklere göre daha yüksek bulunmuştur (*Ders öncesi Ort. K=6.01, E=5.68; Ders sonrası Ort. K=6.13, E=5.80*). Bunun nedeni olarak kadın öğrencilerin organ bağışı konusunda erkek öğrencilere göre daha duyarlı yaklaşırken, erkek öğrencilerin kadın öğrencilere göre daha tutucu, vücut bütünlüğünü koruyucu davranmış olabilecekları düşünülmüştür.

Organ nakli konusundaki bir diğer problem de adli ölüm olgularında prosedürün nasıl ilerleyeceği konusunda net bir düzenleme olmamasıdır (14). Pratikte adli ölüm olgularında cumhuriyet savcılarının onayıyla nakil süreci başlayabilmektedir. Adli makamlarca bu hususta adli tıp uzmanlardan görüş istenebilmektedir (3). Nakledilecek organların etkilenmediği, izole kafa travması, trafik kazası, ateşli silah, kesici delici alet yaralanması gibi ölüm olgularında adli tıp uzmanı savcıyla görüşerek, organların alınabileceği ve organ naklinden sonra otopsi işleminin uygulanabileceği konusunda görüş bildirebilmektedir (3,14). Bu sürecin daha sağlıklı işleyebilmesi için öncelikle adli olgu kavramının tanımı yapılmalı ve bu olgulardan organ naklinin ne şekilde yapılabileceği ortaya konmalıdır (14).

SONUÇ ve ÖNERİLER

Kadavradan nakil konusunda yaşanan çekimserlik hali ülkemizde organ bağıışı sayılarının istenilen düzeyin altında kalmasına neden olmaktadır. Otopsi eğitimi, öğrencilerde organ bağıışı lehine bir değişim yaratırken bazı anket maddelerinde hedeflenenin aksine çekimserliğin artmasına neden olduğu görülmüştür.

Yine de tıp fakültesi öğrencileriyle organ bağıışının nasıl yapılacağı hakkında bilgilendirmeler, beyin ölümü tanısının konulacağı, ilgili yasaların anlatılması ve nakil sonrası hastalarla daha yakın temas kurmaları gibi doğrudan kadavralarla çalışmak yerine, organ bağıışı pratiğinin nasıl işlediğine yönelik eğitimler vermenin öğrenciler üzerinde olumlu etkisi olacağını düşünmekteyiz.

Etik Kurul Onayı

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Sağlık Bilimleri Etik Kurulundan etik onay alınmıştır.

Etik kurul kararı: 04092019

Destekleyen Kurum

Manisa Celal Bayar Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi

Proje Numarası: 2020/003

KAYNAKLAR

1. Sungur MA, Mayda AS. Düzce Üniversitesi Tıp Fakültesi Dönem I ve Dönem VI Öğrencilerinin Organ Bağışı Konusundaki Bilgi ve Tutumları. *Düzce Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Dergisi*. 2014;4(2):15-20.
2. Akış M, Katırcı E, Uludağ HY, Küçükılıç B, Gürbüz T, Türker Y, Kayacan H, Öngel K, Gül H. Süleyman Demirel Üniversitesi personelinin organ-doku bağışı ve nakli hakkındaki bilgi ve tutumları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*. 2008;15(4):28-33.
3. Demirel M, Gürpınar SS, Kıpeli A, Çaylı E, Baydar ÇL. Şüpheli Ölüm Olgusunda Organ Nakli Adli Tıbbi ve Etik Sorunlar. *Adli Tıp Bülteni*. 2011;16(1):18-24.
4. Yaşar M, Oğur R, Uçar M, Göçgeldi E, Yaren H, Tekbaş ÖF, Korkmaz A. Bir Sağlık Meslek Yüksekokulu son sınıf öğrencilerinin organ bağışı konusundaki tutumları ve tutumlarına etki eden faktörler. *Genel Tıp Dergisi*. 2008;18(1):33-7.
5. Kavurmacı M, Karabulut N, Koç A. Üniversite Öğrencilerinin Organ Bağışı Hakkındaki Bilgi ve Görüşleri. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*. 2014;11(2):15-21.
6. Yaşın Tekizoğlu F. Organ Bağışı: Bireylerin Kararlarını Etkileyen Psikolojik Faktörler Muhakeme Dergisi/Journal.2018;1(1):21-35.
7. Kamcı M. Organ ve Doku Nakli Amaçlı Organ Temininde Yaşanan Zorluklar, Yasal Sıkıntılar, Bu Kapsamda Ortaya Çıkan Suçlar. [Uzmanlık Tezi]. İstanbul; İstanbul Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü Sosyal Bilimler Anabilim Dalı, 2009.
8. Öztürk Emiral G, Işıktekin Atalay B, Altunok H, Gökler ME, Onsoz MF, Metintaş S. Development of a Reliable and Valid Organ Tissue Donation and Transplantation Knowledge Scale. *Transplantation Proceedings*. 2017;49(2):260-6.
9. Koçak Süren Ö. Organ ve Doku Naklinin Yasal ve Etik Açısından İncelenmesi. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*. 2007;73:174-95.
10. Yılmaz M, Demirağ S. Tıp Fakültesi Öğrencilerinin Organ Bağışı ve Nakli İle İlgili Bilgi, Düşünce ve Tutumlarına Tıp Eğitiminin Etkisi. *Ankara Medical Journal*. 2019;1(1):316-24.
11. Kaçaroğlu Vicdan A, Peker S, Üçer B. Akşehir Sağlık Yüksekokulu Öğrencilerinin Organ Bağışı ile İlgili Tutumlarının Belirlenmesi. *TAF Preventive Medicine Bulletin*. 2011;10(2):175-80.
12. Edirne T. Türkiye’de Organ ve Doku Nakli Uygulamaları: Sonuçları ve Strateji Önerileri. *Türkiye Klinikleri Journal of Medical Sciences*.2004;24:261-6.
13. Türkiye Transplantasyon, Diyaliz ve İzlem Sistemleri Karar Destek Sistemi. (<https://organkds.saglik.gov.tr>). [Erişim Tarihi: 01.07.2021]
14. İlhan R, Yaman S, Bütün C, Beyaztaş FY, Özen B, Yıldız ÖK. Adli Olgularda Organ Nakli Sürecinde Adli Tıbbın Rolü. *Adli Tıp Bülteni*. 2014;19(1):57-62.
15. Tilif S, Gürkan A, Kaçar S, Varilsüha C, Karaca C, Onursal K, Ölmez M. Organ Bağışına Etki Eden Faktörler. *Ulusal Cerrahi Dergisi*. 2006;22(4):133-6.
16. Baykan Z, Naçar M, Yamanel R, Özge Uzun A, Dağlıtunccezi Ş, Davran H, Murt G. Tıp Fakültesi birinci sınıf öğrencilerinin organ-doku nakli konusundaki bilgi, tutum ve davranışları. *Ulusal Cerrahi Dergisi*. 2009;25(4):137-41.
17. Gök Özer F, Yavuz Karamanoğlu A, Beydağ KD, Fidancıoğlu H, Akıncı E, Şanlı İ, Tembelo H, Bozkurt L, Uruk S. Sağlık Yüksekokulunda Öğrenim Gören Bir Grup Öğrencinin Organ Nakli/Bağışına Yönelik Görüşleri ve Bilgi Düzeylerine Eğitimin Etkisi. *TSK Korumucu Hekimlik Bülteni*. 2008;7(1):39-46.
18. Şıpkin S, Şen B, Akan S, Tuna Malak A. Onsekiz Mart Üniversitesi Tıp Fakültesi, İlahiyat Fakültesi ve Güzel Sanatlar Fakültesi Öğretim Elemanlarının Organ Bağışına Bakış Açılarının İncelenmesi. *ADÜ Tıp Fakültesi Dergisi*. 2010;11(1):19-25.
19. Kara S, Salman Z, Öngel K. Süleyman Demirel Üniversitesi Tıp Fakültesi Sağlık Personelinin Organ Bağışına Bakışı. *Ankara Sağlık Hizmetleri Dergisi*. 2012;11(1):33-9.
20. Demir B, Kumkale GT. Individual differences in willingness to become an organ donor: A decision tree approach to reasoned action. *Personality and Individual Differences*. 2013;55(1), 63-9.
21. Tarhan M, Dalar L, Yıldırımöğlü H, Sayar A, Altın S. Hasta Yakınlarının Organ Bağışı ve Nakli ile İlgili Tutumları ve Sosyal Profilleri Arasındaki İlişki. *Bakırköy Tıp Dergisi*.2013;9:152-8